

УДК 329.8(410)"1906/20"

КОНЦЕПТУАЛЬНА ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ ЛЕЙБОРИСТСЬКОЇ ПАРТІЇ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА В 1997–2008 РР.

Захар Чорняк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії й історії політичної науки
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Стаття присвячена аналізу політики лейбористських урядів Сполученого королівства в 1997–2008 рр. Автор проаналізував внутрішню та зовнішню політику урядів, різні чинники, які вплинули на зміну політики, а також простежив концептуальну еволюцію політики протягом заданого часового проміжку. У цій статті він визначив особливості трансформації політики партії, ідеологічні зміни та характер урядової діяльності, починаючи від прем'єрства Т. Блера до Г. Брауна, визначив причини й наслідки відходу партії з політичної арени наприкінці минулого десятиліття ХХІ ст.

Ключові слова: програмна політика, урядова політика, Лейбористська партія, партійна система Сполученого королівства, новий лейборизм.

На початку ХХІ ст. британське суспільство сильно змінилося. Опиратися на класове голосування партії вже не могли, оскільки нове покоління британців усе менше й менше асоціювало себе з певним суспільним класом. Для того, щоб перемогти, потрібно було залучитися підтримкою не лише свого традиційного електорату, але й переманити електорат суперника. Серед британців також з'явилася велика кількість медіанних виборців, котрі мали здатність змінювати співвіднесення з певною політичною силою. Потрібно було розробити абсолютно нову концепцію для того, щоб отримати електоральний успіх.

Після гучної поразки на виборах у 1983 р. лейбористи стали на шлях модернізації, усвідомивши, що якщо вони бажають електорального успіху, вони повинні модифікувати свою політику, оскільки отримати перемогу на виборах лише за допомогою представників робочого класу й трейд-юніонів уже було неможливо. Процес модернізації був розпочатий Н. Кінноком і Дж. Смітом, але саме Т. Блер зміг завершити модернізацію партії.

Дослідження, присвячені аналізу британської партійної системи, можна простежити назад до ХХ ст. і робіт М. Дюверже та його аналізу британської партійної структури. На його думку, структура є «найбільш синтетичним компонентом, який значною мірою залежить від цілої низки чинників (ідеології, цілей, соціальної бази і т. д.)» [6, с. 121]. У Лейбористській партії тип організаційної структури визначає баланс сил усередині партії, в якій боротьба за формування політики відбувається між трьома різними суб'єктами. У своїх працях М. Дюверже проаналізував, як (окрім впливу на керівництво партії) партійна структура впливає на формування її ідеологічного спрямування та передвиборчих програм.

Детальне дослідження британських політичних партій продовжили такі західноєвропейські вчені, як Р. Дарлінгтон [5], Т. Бейл [3] та ін. Найбільший внесок у дослідження політики лейбористських урядів при владі і в опозиції було зроблено Г. Дейганом і М. Коулом [4], А. Мюленом [8], Г. Пуле [11] й А. Річардсом [13]. На теренах пострадянського простору дослідженням партій Сполученого королівства займалися такі вчені, як О. Громико [7], А. Слинько та В. Сальникова [1], І. Ярнова [2]. Проте в роботах цих дослідників дуже мало уваги приділяється такому ключовому аспекту, як концептуальна

еволюція політики. Важко виділити й простежити логіку зміни політики, виявити чинники, які впливали на трансформацію й еволюцію політики урядів. Саме тому процес концептуальної еволюції політики партії й аналіз причин і чинників є завданням нашого дослідження.

Напередодні виборів 1997 і 2001 рр. Консервативна та Лейбористська партії приступили до виборчих кампаній із різними рейтингами й іміджами, проте їхні конкурентні позиції були досить подібними. У передвиборчих програмах 1997 і 2001 рр. була така закономірність: в якості основних напрямків виборчої кампанії була визначена охорона здоров'я, освіта й економіка, і ці питання були також найбільш важливими для виборців.

Лейбористи вели кампанію, зосередившись на ключових проблемах (англ. salient issues) [8, с. 394], а це означало, що консерватори були змушені проводити кампанію, зосередившись на проблемах, котрі були ключовими для їхнього традиційного електорату (англ. core vote issues). Це було проблематичним для консерваторів, оскільки їхні позиції з питань імміграції, притулку та позиції щодо Європи на той час не відбивали настроїв більшості виборців. Консерватори також не змогли отримати вигоду з питання про надання притулку, оскільки лейбористи взяли на озброєння «авторитарну риторику й політику» і з цього питання [8, с. 395].

У 1997 р. лейбористи явно «зайшли на територію консерваторів», буквально не залишивши консерваторам ключових питань, стосовно яких вони будували б свою програмну політику. У позиції щодо освіти, злочинності та Європейського союзу лейбористи перейняли ідеї консерваторів, а також виступали за збереження національної валюти. Г. Браун оголосив у 1997 р., що лейбористи продовжать політику витрат, котру розпочали консерватори, і одночасно не буде ніяких збільшень податків, зокрема базової ставки, верхньої межі податку та ПДВ [8, с. 395]. Дотримуючись нової ідеологічної політики Третього шляху, лейбористи вдало балансували між більш «правим» економічним підходом, одночасно не позбуваючись їх традиційної орієнтації щодо справедливих суспільних послуг і доступної освіти.

Риторика лейбористів у передвиборчому маніфесті узгоджувалася із центристськими ідеями поєднання політики «прагнень» (англ. aspirations) і соціальної справедливості (англ. social justice): «Наша ціль – єдина нація, в якій наші власні амбіції були б суголосні з нашим почуттям співчуття <...>, порядності та боргу перед іншими людьми» [9]. Це контрастувало з традиційним правим акцентом щодо ролі уряду в програмі консерваторів, котрий повинен був, залишаючись осторонь справ особистості та сім'ї, поступово скасувати деякі форми податків узагалі, вважаючи, що «люди в нашій країні нарошують заощадження протягом довгого часу, і їм повинно вистачити цього для власних потреб <...> наша наступна мета полягає в зменшенні тягаря у вигляді податку на спадщину <...> й обмеження оподаткування загалом» [9].

Напередодні 1997 р. лейбористи, безсумнівно, змістилися в центр із погляду політики, цільової аудиторії й ідеології, запровадивши у свою програму постулати неоліберальної економіки, а також зберігши прихильне ставлення до державного втручання у сферу надання державних послуг. Для порівняння, незважаючи на широкий політичний консенсус між партіями, імідж консерваторів негативно вплинув на їх електоральний успіх напередодні 1997 р. Вони не змогли ефективно апелювати до виборців із центральної Англії та до нового середнього класу, як це вдалося зробити лейбористам. Консервативна партія щосили трималася своїх тривалих «правих ідеологічних зобов'язань» щодо зниження податків, меншого втручання в індивідуальне й сімейне життя та прихильного ставлення до політики накопичення багатства [10]. Проте політичний клімат був сильно змінений.

Люди хотіли помірних податків, але й не прагнули відмовлятися від державних витрат. Центристський Третій шлях більше апелював до нового британського виборця. У 1997 р. вибори з помітною перевагою виграли лейбористи на чолі з Т. Блером.

Відповідно до Третього шляху, у 1997–2005 рр. лейбористи під керівництвом Т. Блера ухвалили неоліберальну економічну модель і одночасно зберегли свою ідеологічну прихильність до забезпечення якісної політики загального добробуту й громадських послуг. В економічній політиці уряд узяв на себе зобов'язання продовжити економічну політику консерваторів щодо подальшої лібералізації й дерегулювання в багатьох сферах економіки [11]. Основною ціллю стала приватизація або принаймні акціонування більшості підприємств, що залишилися в державному секторі, а також розширення ринкових сил у тих сферах, котрі все ж залишилися в громадській і соціальній власності.

Політика нових лейбористів щодо цього останнього пункту відображала їхню значну прихильність до інтернаціоналізації британської економіки. Про це свідчила політика заохочення в країну інвестицій, активне просування зосередженого в Сполученому Королівстві (проте не завжди такого, що перебував у британській власності) фінансового, комерційного й промислового капіталу [11] і підтримка Вашингтонського консенсусу з питання переваги вільної торгівлі у сфері послуг у світовому масштабі. Нові лейбористи перейняли логіку неоліберальної глобалізації в цілому, з гордістю проголошуючи всім і кожному всередині країни та за кордоном її неминучість і бажаність на локальному та міжнародному рівні.

Уряд лейбористів також перейняв політику щодо прибуткового податку й планування в попереднього уряду консерваторів в якості основи для своєї власної політики в цій сфері протягом першого періоду врядування. Лейбористи бажали зберегти податок на прибуток на попередньому рівні. Нова комбінована політика лейбористів передбачала часткову модифікацію неоліберальної економічної політики консерваторів, щоб зберегти соціальні програми та водночас не збільшувати оподаткування, як вони пообіцяли напередодні виборів [12]. Для того, щоб могли це зробити, лейбористський уряд намагався всіляко скоротити безробіття, щоб скоротити соціальну допомогу безробітним і таким чином зекономити кошти для ключових соціальних програм.

З іншого боку, лейбористи вважали за потрібне виправити шкоду від наслідків деяких невдалих, на їхню думку, політичних рішень консерваторів, таких, як швидке зростання нерівності в доходах, відсутність ефективного захисту багатьох співробітників від експлуатації й масове безробіття. Вони зобов'язалися забезпечити на законодавчому рівні основні мінімальні права для особистості на робочому місці, мінімальний розмір заробітної плати (у гнучкому ринку), права на вступ до профспілок і на об'єднання. Це в поєднанні з дотичними ініціативами мало сприяти побудові «культури підприємництва та прийняття ризиків» [11], щоб заохочувати більш повне використання технологій, модернізувати навички й заохочувати «дух партнерства» між керівництвом і працівниками. Нарешті, новий уряд підкреслив, що досягнення «високих і стабільних рівнів зайнятості» залишається основною довгостроковою метою. Усі ці ініціативи почали працювати за допомогою Закону про трудові відносини (англ. Employment Relations Act) [12].

Центризм був характерний і для зовнішньої політики Т. Блера. Значним досягненням першого терміну Т. Блера стало підписання 10 квітня 1998 р. Белфастської угоди, відомої як «Угода Страсної п'ятниці». У листопаді 1998 р. Т. Блер став першим британським прем'єр-міністром, який звернувся до нижньої палати Ірландії. Т. Блер був першим, хто простягнув руку ірландській стороні в спробі вирішення конфліктів у Північній Ірландії. Сторони погодилися на «виключно мирні й демократичні» рамки для управління та на створення нового набору політичних інститутів для провінції [14].

У 1999 р. Т. Блер планував і здійснював контроль над проголошенням війни в Косово. Ще під час перебування в опозиції Лейбористська партія критикувала консерваторів, які, на її думку, проявили слабкість під час Боснійської війни, і Т. Блер був серед тих, хто наполягав на сильній лінії з боку НАТО проти С. Мілошевича. Т. Блер був підданий критиці тими, хто вірив, що серби здійснювали законну війну самооборони. Ще однією істотною зміною за перший строк правління Т. Блера стало створення в 1997 р. Департаменту з міжнародного розвитку, котрий займався глобальною політикою розвитку в справах Співдружності як незалежне міністерство рівня Кабінету міністрів [14].

Після подій 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку й Вашингтоні Т. Блер швидко пристав на союз зі Сполученими Штатами та підтримав міжнародну коаліцію щодо війни проти Афганістану 2001 р. Т. Блер також надав сильну підтримку вторгненню США до Іраку в 2003 р. Незабаром він став обличчям міжнародної підтримки війни, часто стикаючись у суперечках із президентом Франції Ж. Шираком, який став обличчям міжнародної опозиції. Підтримка Т. Блером війни в Іраку мала для нього досить негативні наслідки. Напередодні свого третього строку він помітно втратив рейтинг, оскільки значна частина британців вважала, що країні не потрібно було втручатися у війну [14]. Сильна підтримка США також вплинула на рейтинг прем'єра, главі уряду почали закидати, що він є маріонеткою Дж. Буша, що ще більше вдарило по рейтингу Т. Блера й зрештою стало вирішальним чинником, що вплинуло на його відхід із політичної арени в 2007 р.

Після тривалого періоду перебування в опозиції Лейбористській партії потрібно було суттєво змінити свою політику, якщо вона прагнула отримати електоральний успіх. Новий лідер партії Т. Блер усвідомив це та вирішив, що захопити більше електорату можна завдяки зміщенню політики до ідеологічного центру та впровадженню у власну політику низки нетрадиційних для лейбористів постулатів. Т. Блер прийняв стратегічне рішення та вирішив не змінювати неоліберальний економічний напрямок своєї попередниці М. Тетчер, а лише трохи модифікував її систему. Це дало йому змогу залучити новий «позакласовий» електорат, який уже не мислив у рамках «ліво-правої» ідеологічної парадигми.

Суттєвою модифікацією в економічній політиці Т. Блера стало сприяння уряду максимумно повній зайнятості в країні, щоб зекономити кошти, котрі йшли на забезпечення безробітних, і таким чином зберегти державні кошти для інших соціальних програм. Така економічна політика дозволила уряду Т. Блера реалізувати всі заплановані й обіцяні соціальні програми, не піднімаючи рівень оподаткування.

У зовнішній політиці Т. Блер також продовжив лінію М. Тетчер. Він тісно співпрацював із США та Дж. Бушем-молодшим. Під час прем'єрства Т. Блера Сполучене Королівство вступило у війну в Іраку. Це рішення мало більше негативні, ніж позитивні наслідки для прем'єра. Із кожними виборами його рейтинг падав, а критика щодо зовнішньополітичних рішень зростала. Наприкінці 2007 р. ситуація досягла апогею. Як наслідок, Т. Блер і його команда нових лейбористів була змушена зійти з політичної арени Сполученого Королівства.

Список використаної літератури:

1. Слинько А. Социально-политические системы Европы / А. Слинько, В. Сальникова ; Воронежский государственный университет. – 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://window.edu.ru/resource/333/59333/files/m07-159.pdf>.
2. Ярнова І. Проблеми соціального реформування в політиці Консервативного уряду М. Тетчер / І. Ярнова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dissert.h10.ru/yavnovaI.html>.

3. Bale T. The Conservatives since 1945: the Drivers of Party Change / T. Bale // Oxford University Press. – 2012. – 154 p.
4. Cole M. Political Parties in Britain / M. Cole, H. Deighan // Edinburgh University Press. – 2012. – 224 p.
5. Darlington R. Open Verdict. Why Voters Left Labour / R. Darlington // Demos. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.openleft.co.uk/wp-content/uploads/2010/09/Open-verdict-FINAL.pdf>.
6. Duverger M. Political Parties: Their Organizations and Activity in the Modern State / M. Duverger // London : Methuen. – 1954. – 439 p.
7. Gromyko A. Political modernization of the UK from the Westminster Model of Democracy to the Plural Model / A. Gromyko // IE RAS. – 2005. – № 158. – P. 320–344.
8. Mullen A. The Policy Making Process of the Political Left / A. Mullen // University of Bradford. – 2005. – P. 391–403.
9. Newmann S. Toward a Comparative Study of Political Parties / S. Newmann // Modern Political Parties. Approaches to Comparative Politics. Chicago, 1957. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.books.google.com.ua/books?isbn=0801868637>.
10. Page R. Clear Blue Water? The Conservative Party / R. Page. – University of Lincoln. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.social-policy.org.uk/lincoln/Page.pdf>.
11. Puhle H. Still the Age of Catchallism. Old Concepts and New Challenges / H. Puhle // Oxford University Press. – 2002/03. – P. 58–84.
12. Oliver J. Learning and Change in Twentieth-Century British Economic Policy. Center for European Studies / J. Oliver, H. Pemberton [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.people.fas.harvard.edu/~ces/publications/docs/pdfs/OliverPemberton.pdf>.
13. Richards A. The Life and Soul of the Party: Causes and Consequences of Organizational Change in the British Labour Party since 1979 / A. Richards // Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones. – 1997. – 43 p.
14. Vickers R. The evolution of Labour's foreign policy : 1900–51 / R. Vickers. – Manchester : Manchester Univ. Press. – 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lex.juris.hokudai.ac.jp/global-g/paper/1-15.pdf>.

CONCEPTUAL EVOLUTION OF UK LABOUR PARTY POLITICS IN 1997–2008

Zakhar Chornyak

Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,

Department of Theory and History of Political Science

Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine

The article is devoted to the analysis of Labor Government policy in the United Kingdom in 1997–2008. The author analyzed the internal and external policies of the governments, the various factors that influenced policy change, and also traced the conceptual evolution of politics during a given time interval. In particular, in this article he defined the peculiarities of the transformation of party politics, the ideological changes and the nature of government activity from the premiership of T. Blair to G. Brown and identified the causes and consequences of the decline of party support and the consequential departure from the political arena at the end of the previous decade of the XXI century.

Key words: program policy, government policy, Labor Party, party system of the United Kingdom, new labour.